

DOI: 10.19195/1733-5779.21.11

## Prawo cytatu na tle historycznoprawnym

**JEL Classification:** K11

**Słowa kluczowe:** cytat, prawo autorskie, prawo cytatu, metoda historycznoprawna

**Keywords:** quote, copyright law, citation law, historical-legal method

**Abstrakt:** Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie prawa cytatu na tle historycznoprawnym. Przedmiotem zainteresowania jest prawo w Polsce podczas rozbiorów, regulacja z okresu dwudziestolecia międzywojennego oraz porządek prawny występujący po 1945 r. W poszczególnych częściach pracy autor stara się odnosić do rozwiązań występujących w tym zakresie obecnie.

### Right of quotation on the historical-legal background

**Abstract:** The purpose of this article is to present the citation law on the historical-legal background. The subject of interest is the law in Poland during the partitions, the regulation from the interwar period and the legal order that occurred after 1945. In particular sections of the paper, the author seeks to address the solutions presently in this field.

### I. Wstęp

Metoda historycznoprawna ma wielkie znaczenie dla badania prawa. Jest to poniekąd spowodowane tym, że *historia est vitae magistra*<sup>1</sup>. Rzeczywiście, poprzez wypróbowanie pewnych rozwiązań legislacyjnych możemy doprowadzać obowiązujący system prawny i jego rozwiązania do poziomu zbliżonego do perfekcji. Oczywiście pełna realizacja takiego przedsięwzięcia jest utrudniona, ponieważ ciągle zmieniająca się rzeczywistość przekreśla taką możliwość. Rozwój stosunków gospodarczo-społecznych powoduje konieczność opracowywania coraz to nowszych ram prawnych dla poszczególnych instytucji prawa.

---

<sup>1</sup> *Historia est vitae magistra* — Historia jest nauczycielką życia.

Cytat jako kluczowa technika w wielu dziedzinach kreatywnych jest przedmiotem analizy w poniższym artykule. W badaniu została przyjęta perspektywa historycznoprawna jako ta, która pozwala na rzetelne prześledzenie rozwiązań pojawiających się na przestrzeni lat i umożliwiająca dobranie najlepszych z nich. Jest „to jedna z podstawowych kategorii wypowiedzi twórczej”<sup>2</sup>. Należy pamiętać, że już Terencjusz w prologu komedii *Eunuch* zawarł słowa, które podkreślają znaczenie cytatu, a mianowicie: *Nihil dictum est, quo non dictum prius*<sup>3</sup>. Analiza historycznoprawna prawa cytatu może być szczególnie pomocna w procesie wykładni norm, które nasuwają wiele skojarzeń z normami występującymi pod rządami poprzednich ustaw. Poprzez analizę rozwiązań występujących na przestrzeni lat możemy wysunąć pewne konstatacje, które mogą być nad wyraz wartościowe, co może przyczynić się do postulatów *de lege ferenda*. Początek badań autor niniejszego artykułu rozpoczyna od rozwiązań normatywnych występujących w czasach rozbiorów. Następna część została poświęcona ustawie z okresu międzywojennego, a całość wywodu zakończona została na regulacji z roku 1952.

## II. Obecna regulacja prawa cytatu

Obecnie prawo cytatu uregulowane jest w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych<sup>4</sup>. Przepisami bezpośrednio normującymi tę materię po uchwaleniu ustawy nowelizującej<sup>5</sup> są art. 29, 29<sup>1</sup> i 29<sup>2</sup> pr.aut. Pierwszy przepis stanowi, że:

wolno przytaczać w utworach stanowiących samoistną całość urywki rozpowszechnionych utworów oraz rozpowszechnione utwory plastyczne, utwory fotograficzne lub drobne utwory w całości w zakresie uzasadnionym celami cytatu, takimi jak wyjaśnianie, polemika, analiza krytyczna lub naukowa, nauczanie lub prawami gatunku twórczości.

Artykuł 29<sup>1</sup> pr.aut. mówi, że „wolno korzystać z utworów na potrzeby parodii, pastiszu lub karykatury, w zakresie uzasadnionym prawami tych gatunków twórczości”. Natomiast art. 29<sup>2</sup> pr.aut. pozwala „w sposób niezamierzony włączyć utwór do innego utworu, o ile włączony utwór nie ma znaczenia dla utworu, do którego został włączony”.

W literaturze wskazuje się, że wolno cytować tylko w takich utworach, które są samoistne. „Cytowany urywek lub nawet cały utwór musi pozostawać w takiej proporcji do wkładu własnej twórczości, aby nie było wątpliwości, że powstało

<sup>2</sup> G. Mania, *Cytat w muzyce — o potrzebie reinterpretacji przesłanek*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2017, nr 1, s. 63.

<sup>3</sup> *Nihil dictum est, quo non dictum prius* — Nic nie zostało powiedziane, co nie było powiedziane już wcześniej. Por. L. Małek, *Cytat w świetle prawa autorskiego*, Warszawa 2011, s. 17.

<sup>4</sup> Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 666; dalej: pr.aut.).

<sup>5</sup> Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawy o grach hazardowych (tekst jedn. Dz.U. z 2015 r. poz. 1639; dalej: zm.pr.aut.).

własne, samoistne dzieło”<sup>6</sup>. Warto zwrócić także uwagę na wymóg rozpowszechnienia utworu, który jest cytowany.

Dopiero w zm.pr.aut. została wyartykułowana *expressis verbis* możliwość cytowania drobnych utworów w całości. Wcześniej taka możliwość została potwierdzona przez Sąd Najwyższy w wyroku z 23 listopada 2004 r.<sup>7</sup> Trzeba jednak pamiętać, że dozwolony cytat jest limitowany uzasadnionymi celami. Cele te nie są jednak wymienione w pr.aut. w sposób enumeratywny<sup>8</sup>. Przepisem wyjaśniającym tę kwestię jest, wprowadzony do pr.aut. poprzez zm.pr.aut., art. 29<sup>2</sup> pr.aut. W uzasadnieniu nowelizacji z 2015 r. wskazano, że wyjątek ten ma odnosić się do incydentalnego włączenia do utworu cudzych elementów twórczych, które jednak nie mają znaczenia dla utworu wyjściowego. Chodzić ma zatem o przypadkowe zamieszczenie elementów twórczych, które — zdaniem ustawodawcy — nie powoduje zmiany sensu ani wartości utworu końcowego, nawet gdyby do włączenia w sposób niezamierzony nie doszło<sup>9</sup>.

### III. Prawo cytatu na ziemiach polskich w czasie zaborów

#### 1. Zabór pruski

Pierwszą ustawą na ziemiach objętych zaborem pruskim była ustawa z 1837 r. o ochronie własności przy dziełach nauki i sztuki przed kopiowanie i imitowaniem. Dokument ten był egzemplifikacją podjętej dwa lata wcześniej uchwały Zgromadzenia Związkowego o „zakazie kopiowania”<sup>10</sup>.

Ze wspomnianą ustawą wiąże się parę interesujących kwestii. Przede wszystkim prawodawca wprowadził generalny zakaz kopiowania. Konstrukcję tę uzupełnił wyliczeniem enumeratywnym sytuacji, w których jednak zakaz ten nie ma zastosowania. Ustawodawca stwierdził, że zakaz kopiowania nie roztacza się na przypadki, gdy autor dosłownie przytacza pojedyncze fragmenty wydrukowanego utworu. Za kopie nie uznał również zawierania pojedynczych rozpraw, wierszy itp. w dziełach krytycznych lub krytycznoliterackich<sup>11</sup>. Dzieła krytyczne lub krytycznoliterackie należy, jak się zdaje, utożsamiać z postanowieniami art. 29 *in fine* pr.aut. Oznacza to, że dzieła krytyczne i krytycznoliterackie to takie, w któ-

<sup>6</sup> E. Laskowska, J. Marcinkowska, J. Preussner-Zamorska, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 13. *Prawo autorskie*, red. J. Barta, wyd. 4, Warszawa 2017, s. 646.

<sup>7</sup> Wyrok SN z dnia 23 listopada 2004, I CK 232/04, OSNC 2005, nr 11, poz. 195.

<sup>8</sup> Por. E. Laskowska, J. Marcinkowska, J. Preussner-Zamorska, *op. cit.*, s. 646.

<sup>9</sup> Druk nr 3449 z dnia 22 maja 2015 r. — Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawy o grach hazardowych, <http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/druk.xsp?nr=3449> (dostęp: 7.09.2017), s. 25 (dalej: uzasadnienie nowelizacji).

<sup>10</sup> E. Ferenc-Szydełko, *Prawo autorskie na ziemiach polskich do 1926 roku*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wnalezczości i Ochrony Własności Intelktualnej” 2000, nr 75, s. 87–88.

<sup>11</sup> Por. L. Małek, *op. cit.*, s. 171.

rych można cytować, jeżeli jest to uzasadnione takimi celami jak analiza krytyczna. Brak w tej regulacji jednakże przepisu, który odnosiłby się bezpośrednio do obowiązku oznaczenia autora utworu, z którego został zaczerpnięty przejęty fragment. Zmiana w tym zakresie została dokonana 11 czerwca 1870 r. ustawą o prawie autorskim do utworów literackich, rysunków, kompozycji muzycznych i utworów dramatycznych. Od tej pory twórca utworu cytującego musiał zawrzeć informacje o autorze utworu cytowanego.

Należy zauważyć, że w porównaniu z dzisiejszymi regulacjami prawnoautorskimi ustawa o prawie autorskim do utworów literackich, rysunków, kompozycji muzycznych i utworów dramatycznych była dużo bardziej liberalna, jeżeli chodzi o określone ramy dozwolonego cytatu. Zezwolenie zarówno na umieszczanie cytatów w samoistnych dziełach naukowych, w książkach przeznaczonych do nauczania oraz w wypisach wyciągów, jak i całych kawałków z cudzych prac ogłoszonym drukiem<sup>12</sup> było ograniczone wymogiem oznaczenia autora dzieła cytowanego. Łatwo można spostrzec, że nie było żadnego ogranicznika ilościowego przejętego utworu do dzieła cytującego. Z drugiej strony można pokusić się o wyinterpretowanie dozwolonego zakresu cytatu z tego, że dopuszczano umieszczanie cytatów „w książkach przeznaczonych do nauczania”. Wskazuje to na cel, w jakim dokonuje się takich przejęć. Chodzi tutaj oczywiście o polemikę, analizę i krytykę, a jeżeli taki jest główny powód, centralną osią dyskusji powinny być własne przemyślenia autora utworu cytującego. Stąd już blisko do zauważenia, że cytat powinien pełnić rolę podrzędną.

Następną regulacją prawną na ziemiach zaboru pruskiego była Ustawa z dnia 19 czerwca 1901 r. o prawie autorskim do dzieł literackich i muzycznych. W myśl tej regulacji pozwalano na przytaczanie cudzej twórczości w zależności od dzieła, w którym umieszczano zapożyczenie. Można porównać tę regulację do obecnej ustawy niemieckiej. Niektórzy komentatorzy<sup>13</sup> tak też właśnie charakteryzują ustawę z dnia 9 września 1965 r.<sup>14</sup>, wskazując na rozróżnienie zakresu dopuszczalnego cytatu w zależności od rodzaju dzieła. W regulacji ustawy o prawie autorskim do dzieł literackich i muzycznych wskazano utwory literackie, utwory naukowe oraz utwory zbiorowe związane ze śpiewem. W pracach literackich pozwolono na sięgnięcie po „pojedyncze ustępy” lub „nieznaczne urywki” dzieła, wykładu lub przemówienia. W utworach naukowych zezwolono na włączenie „artykuły nieznacznej objętości”, jak również „pojedyncze utwory wierszowane po ich wydaniu”. Z kolei przy utworach zbiorowych związanych ze śpiewem prawo

<sup>12</sup> Por. E. Ferenc-Szydełko, *op. cit.*, s. 88.

<sup>13</sup> Por. L. Małek, *op. cit.*, s. 159.

<sup>14</sup> Ustawa z dnia 9 września 1965 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (BGBl. I S. 1273); weszła w życie w dniu 1 stycznia 1966 r.; dalej: UrhG.

cytatu zostało najszerzej uregulowane, umożliwiając posłużenie się całymi utworami wierszowanymi w tychże zbiorach<sup>15</sup>.

## 2. Zabór austriacki

Pierwszą ustawą regulującą tę kwestię był dokument z 19 października 1846 r. o własności literackiej, muzycznej i artystycznej. Należy zauważyć, że — w przeciwieństwie do ustawy o ochronie własności przy dziełach nauki i sztuki przez kopiowanie i imitowanie w zaborze pruskim — mieliśmy tu od razu do czynienia z wymogiem oznaczenia autorstwa cytatu, który był przejmowany do utworu cytującego. Istotna jest również kwestia braku ustawowego ograniczenia dozwolonego cytatu — brakowało przesłanek porównywalnych z tymi z art. 29 pr.aut. Legalne było „przytoczenie ustępów zapożyczonych, z jakiego bądź pisma”<sup>16</sup> oraz należało wziąć pod uwagę kryterium ilościowe ujmowane w następujący sposób: „przytoczenie nie przewyższało arkusza druku”<sup>17</sup>.

Następną regulacją była Ustawa z dnia 26 grudnia 1895 r. o prawie autorskim do utworów literatury, sztuki i fotografii. Przepisem, który statuował prawo cytatu, był § 25 pkt 1. Jak pisze Leszek Małek: „Zgrabnie wytyczono w niej jego granice, jeśli chodzi o fragmenty utworów, stanowiących o przytaczaniu poszczególnych ustępów lub pomniejszych części utworu wydanego”<sup>18</sup>. Ponadto § 39 pkt 5 ustawy o prawie autorskim do utworów literatury, sztuki i fotografii pozwalał na zamieszczanie w utworach literackich reprodukcji pojedynczych wydanych uprzednio dzieł sztuki pod warunkiem podania źródła. Obok tego przepisu funkcjonował § 41 pkt 2, który pozwalał na włączanie do dzieł odbitek pojedynczych fotografii w celu wyjaśniania. Przepis ten koresponduje z przepisem<sup>19</sup> wyrażonym *expressis verbis* w pr.aut., wprowadzonym do ustawy poprzez zm.pr.aut.

## 3. Zabór rosyjski

Podstawą prawa cytatu był Ukaz carski z dnia 21 stycznia 1846 r. o własności artystycznej. Charakterystyczne dla regulacji carskiej były sztywno pojmowane ramy ilościowe dopuszczalnego cytatu. Zgodnie z tą regulacją:

przytoczenie nie mogło być większe aniżeli 1/3 cytowanej książki, z której zaczerpnięto fragment, w wypadku, gdy przekraczała ona swą objętością arkusz druku, natomiast — z drugiej strony — zgodność cytatu z prawem występowała wówczas, gdy tekst autora przekraczał dwa razy cytacje wzięte z innego dzieła<sup>20</sup>.

<sup>15</sup> L. Małek, *op. cit.*, s. 173.

<sup>16</sup> E. Ferenc-Szydełko, *op. cit.*, s. 96.

<sup>17</sup> *Ibidem*.

<sup>18</sup> L. Małek, *op. cit.*, s. 175.

<sup>19</sup> Art. 29 *in media parte*: „rozpowszechnione utwory plastyczne, utwory fotograficzne lub drobne utwory w całości”.

<sup>20</sup> L. Małek, *op. cit.*, s. 176–177.

Taka regulacja nie może być oceniona pozytywnie z powodu całkowicie błędnego pojmowania rozmiaru cytatu. Należy tylko na marginesie wskazać, że

budowanie sztywnych ram, odnoszących się do określenia procentowego elementów dzieła, które mogą zostać zaczerpnięte w ramach analizowanej formy dozwolonego użytku, byłoby chybione<sup>21</sup>.

Następną ordynacją prawną, która regulowała prawo cytatu na ziemiach zaboru rosyjskiego, była ustawa z dnia 8 marca 1921 r.<sup>22</sup> Przepisem, które normował prawo cytatu, był § 39. Zgodnie z nim dozwolone było przytaczanie w samoistnych utworach literackich niewielkich wypisów upowszechnionych już cudzych dzieł, w celu pedagogicznym, naukowym lub technicznym. Ponadto istniał odpowiednik art. 34 pr.aut. w postaci § 19 wymagający podania autora i źródła cytatu.

## IV. Prawo cytatu w dwudziestoleciu międzywojennym

### 1. Uwagi ogólne

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości prawo autorskie zostało uregulowane w ustawie z 1926 r.<sup>23</sup> Ograniczenie autorskich praw zostało unormowane w rozdziale II pr.aut. 1926. Odmiennie od obecnej regulacji zróżnicowano zakres dozwolonego użytku w zależności od rodzaju dzieła. W związku z powyższym można porównać tę regulację z przepisami z zaboru pruskiego, a mianowicie z Ustawą z dnia 19 czerwca 1901 r. o prawie autorskim do dzieł literackich i muzycznych.

W pr.aut. 1926 wyszczególniono trzy kategorie dzieł, do których zastosowano różne reżimy dozwolonego użytku. W art. 13 zostały zawarte normy dla dzieł piśmienniczych, w art. 14 — dla utworów muzycznych, a w art. 15 — dla utworów malarskich, rzeźbiarskich, architektonicznych i fotograficznych. Do wszystkich kategorii utworów zastosowanie miał art. 16 pr.aut. 1926 nakładający na cytującego obowiązek oznaczenia źródła zapożyczenia i twórcy.

### 2. Dzieła piśmiennicze

W kwestii dzieł piśmienniczych ustawa pozwalała na przytaczanie w dziełach stanowiących samoistną całość, dla wyjaśniania lub nauczania małych ustępów z wykładów, mów oraz innych utworów naukowych i literackich, z drobnych utworów możliwe było natomiast zacytowanie najwyżej trzech z jednego dzieła, lecz dopiero gdy prace te zostały już wydane w książkach (art. 13 pkt 3 zd. 1

<sup>21</sup> K. Gienas, [w:] *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, red. E. Ferenc-Szydełko, Warszawa 2011, komentarz do art. 29, teza 4, Legalis.

<sup>22</sup> Ogłoszona w Zbiorze Praw i Rozporządzeń Rządowych z 1911 r. Nr 16, poz. 560 — bez podania nazwy. Zob. w tej kwestii J.J. Litauer, *Ustawodawstwo autorskie obowiązujące w Królestwie Polskim*, Warszawa 1916.

<sup>23</sup> Ustawa z dnia 29 marca 1926 r. o prawie autorskim (Dz.U. z 1926 r. Nr 48, poz. 286; dalej: pr.aut. 1926).

pr.aut. 1926). Ponadto prawo cytatu sankcjonowało zapożyczenia do antologii z cudzych utworów, czy to drukowanych w książkach, czy w czasopismach, ale jedynie po śmierci autorów, z których dzieł czerpie się urywki (art. 13 pkt 3 zd. 2 pr.aut. 1926).

W porównaniu z pr.aut. obowiązującym obecnie należy zauważyć tożsamy wymóg przytaczania „w dziełach stanowiących samoistność całość”. Pojęcie samoistności w aktualnej ustawie rozumiane jest jako twórczość i oryginalność utworu niezależnie od umieszczonych w nim cytatów<sup>24</sup>. Komentatorzy z okresu dwudziestolecia międzywojennego wypowiadali się w podobny sposób odnośnie do rozumienia tego terminu na gruncie pr.aut. 1926. Przede wszystkim podkreślali, że utwór cytujący powinien być możliwy do uznania za samodzielłą twórczość<sup>25</sup>.

Trzeba jednakże zwrócić uwagę na sztywną regulację ilościową odnoszącą się do dozwolonego cytatu, gdy utworem cytowanym jest „drobny utwór”. W takiej sytuacji wolno przytoczyć co najwyżej trzy ustępy pochodzące z takiego dzieła.

Omawiany przepis zawiera również przesłanki odnoszące się do dopuszczalnej wielkości cytatu. Wskazuje na możliwość przytaczania „małych ustępów”. W porównaniu z pr.aut. została użyta odmienna przesłanka<sup>26</sup>, jednakże — jak się zdaje — trzeba ją interpretować w sposób zbliżony z dzisiejszą regulacją. W szczególności należy odwołać się do języka potocznego<sup>27</sup>.

Ponadto w art. 13 pkt 3 zd. 1 pr.aut. 1926 została ustawowo dookreślona przyczyna, która uzasadnia stosowanie prawa cytatu. Chodzi o „wyjaśnianie lub nauczanie”, co w porównaniu z pr.aut. jest węższym katalogiem celów, w ramach których można stosować cytaty. Jak podnosiło się w literaturze, w przesłance „wyjaśniania” przede wszystkim powinniśmy zawierać cytowanie w przypadku dzieł naukowych<sup>28</sup>. Chodzi tutaj głównie o wzbogacanie swojej argumentacji i wykorzystywanie cytatu w celu omówienia przeprowadzonych badań. W kwestii „nauczania” cytowanie jest natomiast dozwolone dla osiągnięcia zamierzonego celu w obrębie twórczości mającej walor pedagogiczny<sup>29</sup>.

Nie sposób pominąć regulacji, która występuje w art. 13 pkt 3 zd. 2 pr.aut. 1926 — do antologii wolno robić zapożyczenia z cudzych utworów, czy to drukowanych w książkach, czy w czasopismach, ale jedynie po śmierci autorów, z których dzieł czerpie się urywki. Wprowadza ona warunek legalnego cytowania dopiero po śmierci autora, jeżeli przejmowane elementy „wydane zostały w książkach”,

<sup>24</sup> P. Ślęzak, *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, Warszawa 2017, komentarz do art. 29 pr.aut., teza 11, Legalis.

<sup>25</sup> S. Ritterman, *Komentarz do ustawy o prawie autorskim*, Kraków 1937, s. 101.

<sup>26</sup> W pr.aut.: „urywki”.

<sup>27</sup> L. Małek, *op. cit.*, s. 178.

<sup>28</sup> S. Ritterman, *op. cit.*, s. 101.

<sup>29</sup> *Ibidem*.

w odniesieniu do antologii, gdy wydrukowano je „w książkach, czy w czasopismach”. Jak wskazuje L. Małek:

wprawdzie brak jest konsekwencji w działaniach legislacyjnych — gdy ustawa raz posługuje się sformułowaniem „wydanie” (tj. odnośnie do prawa cytatu w ogólności), innym razem zaś określeniem „drukowanie” (tj. jeśli chodzi o antologię). Wydaje się jednak, że nie należy tych zwrotów rozumieć odmiennie [...] <sup>30</sup>

Rzeczywiście trudno wyobrazić sobie sytuację, w której ustawodawca specjalnie różnicowałby te kwestie. Ogólnie należy stwierdzić, że chodziło o „przelanie” swojego uzewnętrznionego utworu na nośnik materialny. Zdaniem autora niniejszego artykułu powyższy wymóg należy ocenić krytycznie. Uzależnienie możliwości skorzystania z prawa cytatu od wydania (odpowiednio: wydrukowania) utworu jest niezrozumiała. Ustawodawca nie powinien hamować rozwoju nauki i kultury, tylko dlatego że utwór nie został wydany/wydrukowany. W pr.aut. nie znajdziemy takiej regulacji.

Trzeba również dodać, że art. 13 pkt 4 pr.aut. 1926 pozwalał na podawanie krótkich streszczeń utworów ogłoszonych lub wystawionych. Ten przepis nie dotyczy bezpośrednio cytowania, jednakże doktryna wskazywała na analogiczne cele ustanowienia tej normy <sup>31</sup>.

### 3. Dzieła muzyczne

Następną kategorią utworów wyróżnionych w rozdziale II pr.aut. 1926 były utwory muzyczne. Ustawodawca zezwolił w ramach dozwolonego użytku na przytaczanie w dziełach naukowych i literackich albo w podręcznikach małych ustępów kompozycji muzycznych lub odrębnych utworów w całości, o ile prace te zostały już wydane (art. 14 pkt 1 pr.aut. 1926). Tak jak powyżej, został zawarty wymóg wcześniejszego „wydania”. Ponadto, co charakterystyczne dla tej regulacji, prawodawca pozwolił na przytaczanie „w dziełach naukowych i literackich”. Należy w takim razie zadać pytanie, czy nie można na podstawie rzeczzonego przepisu „wplatać” cytatów muzycznych do innych utworów muzycznych. Odpowiedź w tym zakresie byłaby pozytywna. Rzeczywiście legislator dwudziestolecia międzywojennego kładł nacisk na samodzielność tworzenia <sup>32</sup>. Oznacza to, że nie dopuszczał możliwości przytaczania cytatów w dziele muzycznym. Nie wydaje się to rozwiązaniem słusznym, ponieważ cytat muzyczny jest bardzo istotny. Jak stwierdził Grzegorz Mania:

w muzyce zaś cytat pełni istotną funkcję komunikacyjną, ponieważ, szczególnie, gdy chodzi o instrumentalny, asemantyczny jej wycinek, pozwala na wywoływanie pozamuzycznych asocjacji <sup>33</sup>.

<sup>30</sup> L. Małek, *op. cit.*, s. 179.

<sup>31</sup> S. Ritterman, *op. cit.*, s. 102.

<sup>32</sup> Por. L. Małek, *op. cit.*, s. 180.

<sup>33</sup> G. Mania, *op. cit.*, s. 63.

#### 4. Dzieła malarskie, rzeźbiarskie, architektoniczne i fotograficzne

Prawo cytatu w stosunku do dzieł malarskich, rzeźbiarskich, architektonicznych i fotograficznych zostało zawarte w art. 15 pkt 2 pr.aut. 1926. Według tego przepisu w zakresie utworów rysunkowych, malarskich, graficznych, rzeźbiarskich, architektonicznych i fotograficznych istnieje możliwość umieszczenia w dziełach naukowych, podręcznikach oraz katalogach muzealnych ich reprodukcji lub używania ich do objaśnienia wykładu, jeśli utwory zostały wydane albo wystawiane są stale w taki sposób, że każdy może je oglądać. Niewątpliwie przywołany przepis nasuwa podobieństwa do art. 14 pkt 2 pr.aut. 1926. Tak samo pozwala na cytowanie w utworze piśmienniczym innego utworu artystycznego. Oznacza to swoiste połączenie dwóch kategorii dzieł. Co ważne, cytowana reprodukcja nie może mieć charakteru dominującego<sup>34</sup>.

### V. Prawo cytatu w ustawie o prawie autorskim z 1952 r.

#### 1. Uwagi ogólne

W ustawie o prawie autorskim z 1952 r.<sup>35</sup> prawo cytatu w dziedzinie piśmiennictwa zostało uregulowane w art. 18 pkt 3. Natomiast w dziedzinie utworów muzycznych — w art. 19 pkt 1 pr.aut. 1952. Dopuszczalny cytat dotyczący utworów plastycznych został z kolei unormowany w art. 20 pkt 2 pr.aut. 1952. Ponadto, podobnie jak w ustawie pr.aut. 1926, do wszystkich kategorii utworów zastosowanie miał wymóg nakładający na cytującego obowiązek oznaczenia źródła zapożyczenia i twórcy (art. 21 § 1 pr.aut. 1952).

#### 2. Utwory piśmiennicze

W dziedzinie piśmiennictwa wolno było przytaczać — dla wyjaśnienia lub nauczania w dziełach stanowiących samoistną całość — krótkie ustępy opublikowanych już wykładów, mów i innych utworów oraz drobne utwory już opublikowane. Ta regulacja niewątpliwie w dużej mierze nawiązuje do przepisów z pr.aut. 1926 (konkretnie do art. 13). Pominięto jednak fragment odnoszący się do kryterium ilościowego stanowiącego, że można przytaczać z drobnych utworów najwyżej trzy urywki z jednego dzieła. Oprócz tego „małe ustępy” zamieniono na „krótkie ustępy”. Należy potraktować tę korektę jako zwykły zabieg natury technicznej. Ponadto wymóg „wydania w książkach” zastąpiono wymogiem wskazującym na uprzednie opublikowanie utworów cytowanych. Doktryna skrytykowała tak niewielkie zmiany, które w istocie nie zakreśliły prawa cytatu w sposób zmieniony<sup>36</sup>.

<sup>34</sup> Zob. L. Małek, *op. cit.*, s. 182

<sup>35</sup> Ustawa o prawie autorskim z dnia 10 lipca 1952 r. (Dz.U. z 1952 r. Nr 34, poz. 234; dalej: pr.aut. 1952).

<sup>36</sup> Zob. J. Błęszyński, *Prawo autorskie*, Warszawa 1985, s. 138.

### 3. Utwory muzyczne

Prawodawca w PRL prawo cytatu odnośnie do utworu muzycznego ustanowił w art. 19 pkt 1 pr.aut. 1952. Przepis pozwalał na przytaczanie w audycjach, dziełach naukowych i literackich oraz podręcznikach krótkich ustępów utworu muzycznego lub drobnych utworów muzycznych w całości, jeżeli zostały już wydane. Porównując ten przepis z regulacją występującą w pr.aut. 1926, nie możemy zaobserwować większych zmian. Jedynie, tak jak w poprzedniej kategorii utworów, dokonano technicznej zamiany słowa „małe ustępy” na „krótkie ustępy”.

W tym miejscu należy jednak podnieść przepis z art. 21 § 2 *in principio* pr.aut. 1952 odnoszący się do wymogu dosłowności dzieła. Sprecyzowano w nim bowiem, że w utworach muzycznych dozwolone są tylko przeniesienia do innej tonacji, na inny głos lub instrument. Jest to regulacja odmienna zarówno od występującej w 1926 r., jak i obecnej.

### 4. Utwory plastyczne

Dopuszczalny cytat odnoszący się do utworów plastycznych został przewidziany w art. 20 pkt 2 pr.aut. 1952. Prawodawca pozwolił w nim na używanie reprodukcji w celu nauczania, jeżeli utwór został wydany albo wystawiony jako stały w taki sposób, że każdy może go oglądać. W stosunku do ustawy z 1926 r. zrezygnowano z wymienienia dzieł, w jakich można umieścić reprodukcję. Wydaje się, że jest to słuszny kierunek, ponieważ o tym, czy cytat będzie legalny, decyduje cel, dla którego się nim posłużono.

Podobnie jak w przypadku utworów muzycznych, dookreślono dozwolone ramy dosłowności cytatu — zdecydowano, że w utworach plastycznych można wprowadzać zmiany wielkości oraz konieczne poprawki wywołane sposobem odтворzenia (art. 21 § 2 *in fine* pr.aut. 1952).

## VI. Podsumowanie

Konkludując powyższe uwagi, trzeba wspomnieć o znaczeniu, jakie w dzisiejszym prawniczym świecie odgrywa analiza historycznoprawna. Nie można przejść obojętnie obok wspomnianej metody, ponieważ to ona sprawia, że możemy w sposób w pełni świadomy rozmawiać o prawie oraz rozważać różne konstrukcje i instytucje prawne. Daje to możliwość rzetelnego analizowania obowiązującego systemu prawnego i korygowania go. Dopiero spojrzenie z perspektywy historycznej gwarantuje pożądane skutki legislacyjne.

Przedmiotem artykułu było prawo cytatu na tle historycznoprawnym. Analizując najważniejsze problemy, scharakteryzowano porządki prawne w zakresie prawa autorskiego na ziemiach zaboru pruskiego, austriackiego oraz rosyjskiego. Dogłębnej analizie została poddana regulacja polskiego prawa autorskiego z lat 1926 i 1952. Należy zauważyć, że wiele przesłanek regulujących prawo cytatu jest tożsamyh z występującymi obecnie lub bardzo podobnych do nich.

Finalizując powyższe rozważania, trzeba zaakcentować dość osobliwą konstrukcję podziału utworów na kategorie i odmienne statuowanie przesłanek dotyczących dozwolonego cytatu. Chodzi tutaj o podział utworów na dzieła piśmienne, muzyczne i plastyczne występujące w ustawach z lat 1926 i 1952<sup>37</sup>. Dopiero aktualna ustawa nie różnicuje przesłanek dopuszczalnego cytatu w związku z dziełem, do którego zostaje zaczerpnięty fragment. Można też wskazać w ciągu funkcjonowania prawa autorskiego na ziemiach polskich na nieśmiało próby stosowania sztucznego kryterium ilościowego. Co ciekawe, dla porządku autorskiego w ustawie z 1952 r. zakreślono ramy dosłowności cytatu. Jest to przykład bardzo precyzyjnego dookreślenia przepisu w przedmiocie tylko konkretnych kategorii utworów (dzieł muzycznych i plastycznych).

Podsumowując, konieczne jest wskazanie na coraz to lepszą legislację, która pozwala na wyważanie interesów zarówno beneficjentów postanowień o dozwolonym użytku, jak i uprawnionych. Niewątpliwie wpływ na to ma analiza regulacji prawnych dotyczących prawa autorskiego występującego na ziemiach polskich na przestrzeni wieków.

## Bibliografia

- Błęszyński J., *Prawo autorskie*, Warszawa 1985.  
 Ferenc-Szydełko E., *Prawo autorskie na ziemiach polskich do 1926 roku*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej” 2000, nr 75.  
 Małek L., *Cytat w świetle prawa autorskiego*, Warszawa 2011.  
 Mania G., *Cytat w muzyce — o potrzebie reinterpretacji przesłanek*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2017, nr 1.  
*Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. J. Barta, R. Markiewicz, Warszawa 2011.  
 Ritterman S., *Komentarz do ustawy o prawie autorskim*, Kraków 1937.  
 Stanisławska-Kloc S., *Zasady wykorzystywania cudzych utworów: prawo autorskie i dobre obyczaje (etyka cytatu)*, [http://www.diametros.iphils.uj.edu.pl/serwis/pdf/diam19\\_stanislawskakloc.PDF](http://www.diametros.iphils.uj.edu.pl/serwis/pdf/diam19_stanislawskakloc.PDF).  
*System Prawa Prywatnego*, t. 13. *Prawo autorskie*, red. J. Barta, wyd. 4, Warszawa 2017.  
 Ślęzak P., *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, Warszawa 2017.  
*Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, red. E. Ferenc-Szydełko, wyd. 3, Warszawa 2016.

## Akty prawne

- Ustawa z dnia 29 marca 1926 r. o prawie autorskim (Dz.U. z 1926 r. Nr 48, poz. 286).  
 Ustawa z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim (Dz.U. z 1952 r. Nr 34, poz. 234).  
 Ustawa z dnia 9 września 1965 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (BGBl. I S. 1273).  
 Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 666).  
 Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawy o grach hazardowych (tekst jedn. Dz.U. z 2015 r. poz. 1639).

<sup>37</sup> Także w ustawie w zaborze pruskim z roku 1901.

## Orzecznictwo

Wyrok SN z dnia 23 listopada 2004 r., sygn. I CK 232/04, OSNC 2005, nr 11, poz. 195.

### Right of quotation on the historical-legal background

#### Summary

Taking into consideration the above remarks, one has to mention the importance of historical-legal analysis in today's legal world. You cannot leave the mentioned method indifferently. It makes us fully aware of the law and discusses the various constructions and legal institutions. It is the ability to thoroughly analyze and correct your legal system. Only a glimpse from the historical perspective guarantees the desired legislative effects.

The subject of the article was the right of quotation on the historical-legal background. Analyzing the most important problems, the legal regulations on copyright in the territories of the Prussian, Austrian and Russian partitions were characterized. In-depth analysis has been regulated by Polish copyright law of 1926 and 1952. It should be noted that many of the conditions governing the right of quotation are identical or very similar to those currently occurring. In summarising the above considerations one must emphasize the rather peculiar construction of the division of works into categories and the different status of the conditions for the permitted citation. This is the division of works into works of writing, music and visual art, which appear in the laws of 1926 and 1952. Only the current law does not differentiate the conditions of the permissible quotation in relation to the work to which the fragment is taken. You can also point to timid attempts during the history of the functioning of copyright in Polish lands attempting to use an artificial quantitative criterion. Interestingly, for the author's order in the 1952 Act, the framework for literal citations was delineated. This is an example of a very precise definition of a provision on a specific category of works (musical and musical works).

In conclusion, it is necessary to point to ever better legislation that balances the interests of both the beneficiaries of the authorized use and the entitled. Undoubtedly, this is influenced by the analysis of legal regulations concerning copyright in Polish lands over the centuries.